

İDARİ YARGIDA ADLİ YARDIM TALEPLERİNİN REDDİNE İLİŞKİN KARARLARA İTİRAZ EDİLEBİLİR Mİ?

CAN DECISIONS REJECTING REQUESTS FOR LEGAL AID BE APPEALED IN ADMINISTRATIVE JURISDICTION?

Ömer MALLI*

ÖZ

6459 sayılı İnsan Hakları ve İfade Özgürlüğü Bağlamında Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun (HMK) 337. maddesi 2. fıkrasında değişiklik yapılarak, adli yardım taleplerinin reddine ilişkin kararlara karşı itiraz imkânı getirilmiştir. Yapılan değişiklik üzerine, itiraz usulünün idari yargıda uygulanıp uygulanamayacağı sorunu ortaya çıkmıştır. Adli yardıma ilişkin usul, bir uyuşmazlığın esasını yargı organı önüne getirmeyi ön-
celeyen bir müessese olduğundan, adli yardıma ilişkin kuralların yorumu adil yar-
gılanma hakkının güvence altına alınmasını doğrudan etkileyecektir. Bu nedenle, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun (İYUK) 31. maddesinde yer alan 6100 sayılı Kanun'un idari yargıda uygulanmasına ilişkin atfın yorumlanmasında, öncelikle adli yardım müessesine yargılamada duyulan ihtiyaç ve adli yardımın iş-
levi göz önüne alınmalıdır. Yapılacak yorumda, adli yardımın genel olarak varlık ne-
deni ve işlevinin yanı sıra, adli yardım ret kararlarına karşı itiraz usulünü tesis eden

* Danıştay Tetkik Hâkimi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Kamu Hukuku Doktora Öğrencisi
omermalli35@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-3956-2823

kanuni değişikliğin gerekçesi, ilgili yasama çalışmaları ve değişiklikte etkili olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin (AİHM) adil yargılanma hakkının ihlal edildiğine ilişkin kararları bir bütün olarak değerlendirilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Adli Yardım, Bakan v. Türkiye Kararı, İtiraz Usulü, Mahkemeye Erişim Hakkı, 6459 sayılı Kanun

ABSTRACT

Law No. 6459 to Amend Certain Laws in the Context of Human Rights and Freedom of Expression amended the Code of Civil Procedure No. 6100, introducing the possibility to appeal decisions rejecting requests for legal aid. Following this amendment, the question arose regarding the applicability of the objection procedure in administrative jurisdiction. Given that a legal aid system is essential to prevent undue restrictions on the right of access to court, the interpretation of legal aid regulations will directly affect the guarantee of this right. Therefore, in the interpretation of the reference in Article 31 of the Law on Administrative Justice Procedure (Law no. 2577) regarding the application of the Law No. 6100 in administrative jurisdiction it is crucial to consider the need for the legal aid in the proceedings and its function. Additionally, the interpretation should encompass not only the general function of legal aid but also the necessity of the amendment establishing the appeal procedure against legal aid refusal decisions, along with relevant legislative documents and case law from the European Court of Human Rights regarding legal aid and the right to a fair trial.

Keywords: Legal Aid, Case of Bakan v. Türkiye, Appeal Procedure, Right of Access to a Court, Law No: 6459

GİRİŞ

6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun "Adli yardım talebinin incelenmesi" başlıklı 337. maddesi 2. fıkrasında, 6459 sayılı İnsan Hakları ve İfade Özgürlüğü Bağlamında Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun¹ ile değişiklik yapılarak adli yardım taleplerinin reddine ilişkin kararlara karşı itiraz imkânı getirilmiştir. Anı-

¹ 30.04.2013 Tarih ve 28633 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

lan Kanun maddesine göre, adli yardım talebinin reddine ilişkin kararlara karşı, tebliğinden itibaren iki hafta² içinde, kararı veren mahkemeye dilekçe vermek suretiyle itiraz edilebilecek, kararına itiraz edilen mahkeme ise itirazı incelemek ve kesin olarak karara bağlamak üzere dosyayı o yerde adli yardım talebi yapılan mahkemenin birden fazla dairesinin bulunması hâlinde, numara olarak kendisini izleyen daireye, son numaralı daire için birinci daireye, o yerde adli yardım talebi yapılan mahkemenin tek dairesinin bulunması hâlinde ise aynı işlere bakmakla görevli en yakın mahkemeye gönderecektir.

Yapılan değişiklik sonrasında, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 31. maddesinde yapılan atıf nedeniyle idari yargıda uygulanan 6100 sayılı Kanun'un adli yardıma ilişkin hükümlerinden, Kanun'un 337. maddenin 2. fıkrasında öngörülen itiraz usulünün, idari yargıda uygulanıp uygulanamayacağı sorunu ortaya çıkmıştır.

Çalışmamızda, yapılan değişikliğin idari yargıda uygulanıp uygulanamayacağı; adli yardım ret kararlarına itiraz usulüne ilişkin ilgili kanuni düzenlemeler, değişikliği gerektiren tarihsel koşullar, düzenlemenin amacı, konuya ilişkin ileri sürülen görüşler ve yargı organlarının vermiş olduğu kararlar üzerinden incelenerek, itiraz usulünün idari yargıda uygulanmasında hukuken bir engel olmadığı ortaya koyulacaktır.

I. ADLİ YARDIM VE ÖNEMİ

A. Genel Olarak

İdari yargı yerlerine başvuru sırasında ya da yargılamanın yürütülmesinde talep edilen ve peşin ödenmesi gereken birtakım giderler, ilgililerce mali durumları elvermediği için karşılanamayabilir. Bu du-

² 12.03.2024 Tarih ve 32487 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 7499 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 37. maddesinin 10. fıkrasının (c) bendiyle bir hafta olan itiraz süresi iki haftaya çıkarılmış, aynı Kanun'un 40. maddesi uyarınca da yapılan değişiklik 01.06.2024 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

rumda olanlar için yargılama giderlerinin peşin ödenmesi zorunluluğunu istisnai olarak yargılama sonuna erteleyen “adli yardım” müessesesi bulunmaktadır (Akyılmaz vd., 2023: 768; Gözübüyük ve Dinçer, 1996: 531; Kuru, 2001: 5418; Pekcanitez vd., 2017: 2411).

Adli yardım, ilgililerin mahkemeye erişimini sağlayarak Anayasa’nın 36. maddesinde ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin (AİHS) 6. maddesinde teminat altına alınan adil yargılanma hakkının korunmasını sağlamaktadır (Harris vd., 2022: 377; İncoğlu, 2018: 23-26; Pekcanitez vd., 2017: 2412-2413). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne göre, mahkemeye erişim hakkı demokratik bir toplumun en önemli özelliklerinden olup, bu hak olmaksızın adil yargılanma hakkından tam anlamıyla yararlanmak mümkün değildir³. Bununla birlikte, mahkemeye erişim hakkının teorik olarak kalmaması, fiili ve etkili olarak kullanılabilmesi de gerekmektedir⁴. Öte yandan, AİHM’e göre, yargı organlarına başvuru sırasında belli miktar ödemenin talep edilmesi sadece bu nedenle adil yargılanma hakkını zedelemeyecektir⁵, ancak adli yardımın olmadığı durumlarda, yargılama giderlerinin çok yüksek olması hâlinde, mahkemeye erişim hakkının özünün zedelenmesi söz konusu olabilecektir⁶.

³ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 12.07.2018 Tarih ve B.No.42527/98 Sayılı Prince Hans-Adam II of Liechtenstein v. Almanya [GC] Kararı, § 45.

⁴ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 05.04.2018 Tarih ve B.No. 40160/12 Sayılı Zubac v. Hırvatistan [GC] Kararı, §§ 76-79; 04.13.1995 Tarih ve B. No.23805/94 Sayılı Bellet v. Fransa Kararı, § 38.

⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 19.06.2001 Tarih ve B.No.28249/95 Sayılı Kreuz v. Polonya Kararı, § 52.

⁶ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 19.06.2001 Tarih ve B.No.28249/95 Sayılı Kreuz v. Polonya Kararı, §§ 62-67.

Anayasa Mahkemesi (AYM), “*bir uyuşmazlığı mahkeme önüne taşıyabilmek ve uyuşmazlığın etkili bir şekilde karara bağlanmasını isteyebilmek*”⁷ şeklinde tanımladığı mahkemeye erişim hakkının, mahkemeye başvuru konusunda etkili bir sistemin var olmasını ve dava açmak isteyen kişilerin mahkemeye ulaşmada açık, pratik ve yeterli fırsatlara sahip olmasını gerektireceğini belirtmektedir⁸. AYM, ilgili kişilerin harç ve diğer yargılama giderlerini ödemek zorunda bırakılmalarının, gereksiz başvuruları önleme amacına hizmet ettiğini, mahkemeye erişim hakkının doğasından kaynaklanan giderleri ödeme yükümlülüğünün anayasal açıdan meşru amaçlara dayandığını vurgulamaktadır⁹.

Kişilerin, yargı organlarına başvurabilmek için birtakım giderleri peşin olarak ödemesini her durumda istemek, kimileri için, içinde bulundukları mali durum dikkate alındığında ilgililerden beklenemeyecek bir yüke dönüşerek mahkemeye erişim hakkını ihlal edebilir (Kılınç, 2011: 8). Adli yardım bu yükün bertaraf edilerek mahkemeye erişimi sağlayan bir müessesedir (Kuru, 2016: 826; Pekcanıtez vd., 2017: 2413; Toprak, 2024: 17).

Anayasa’nın 2. maddesinde Türkiye Cumhuriyeti’nin sosyal bir hukuk devleti olduğu açıkça belirtilmiştir. Sosyal devlet sıfatı, mahkemeye erişim hakkının etkili şekilde kullanılması ve korunması için yargılama giderlerini karşılamaya ekonomik gücü yetmeyenlerin hak arama özgürlüklerinin sağlanması gerektirir. Adli yardım müessesesi, sosyal devletin mahkemeye erişimin sağlanmasında kullanabileceği en önemli ve etkili araçlardan biridir (Kılınç, 2011: 136-137). Öte yandan, mahkemeye erişim hakkının ekonomik güçlükler yaşayanlar

⁷ Anayasa Mahkemesi, 07.11.2013 Tarih ve B.No.2012/791 Sayılı Özkan Şen Kararı, § 52.

⁸ Anayasa Mahkemesi, 08.02.2024 Tarih ve B.No.2020/13947 Sayılı Osman Vırıt Kararı, § 16.

⁹ Anayasa Mahkemesi, 10.02.2021 Tarih ve B.No.2017/21882 Sayılı Famiye Beğim ve Mehmet Tahir Beğim Kararı, § 45.

açısından adli yardım kurumu ile teminat altına alınması, yargı organları önünde yargılamanın her aşamasında hak ve yükümlülükler için eşitliğin sağlanması anlamına gelen silahların eşitliği ilkesinin de bir sonucudur (Kılınç, 2011:127-128; Pekcanitez vd., 2017: 2412).

Nitekim 6100 sayılı Kanun'un 334. maddesinin gerekçesinde de bu durum, *"Anayasada düzenlenen hak arama özgürlüğünün kullanılabilmesi ve adil yargılama hakkının unsurlarından olan, taraflar arasında silahların eşitliği ilkesinin hayata geçirilebilmesi için, gerekli yargılama giderlerini hiç veya sıkıntıya düşmeksizin ödeyemeyecek durumda bulunan kişilere, her türlü mali ve hukukî korunma taleplerinde kolaylık sağlanması, sosyal hukuk devleti ilkesinin gereklerindendir. Bu gereğin yerine getirilebilmesi ise adli yardım ile mümkün olacaktır."* şeklinde açıkça belirtilmiştir¹⁰.

B. Adli Yardım Uygulaması

2577 sayılı Kanun'da adli yardıma ilişkin, bu konuda 6100 sayılı Kanun'un ilgili hükümlerinin uygulanacağı dışında, özel bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Bu durumda, 2577 sayılı Kanun'un 31. maddesi uyarınca adli yardıma ilişkin hususlarda 6100 sayılı Kanun'un yedinci kısım, ikinci bölümünde yer alan 334 ilâ 340. maddeleri uygulanacaktır¹¹.

6100 sayılı Kanun'un *"Adli yardımdan yararlanacak kişiler"* başlıklı 334. maddesinde, adli yardım talebinin kabul edilebilmesi için ilk

¹⁰ <https://mevzuat.tbmm.gov.tr/Kanun/KanunDetay?YasamaKanunId=f72877be-18a2-037b-e050-007f01005610&kanunNumarasi=6100#step-2>, (Erişim Tarihi: 15.03.2024).

¹¹ 04.02.2011 tarih ve 27836 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan ve 01.11.2011 tarihinde yürürlüğe giren 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu (450. madde) ile 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu yürürlükten kaldırılarak; mevzuatta, yürürlükten kaldırılan 1086 sayılı Kanun'a yapılan atfın, 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun ilgili maddelerine yapılmış olacağı belirtilmiştir (447. madde). 6100 sayılı Kanun'un yürürlüğü ile birlikte, 2577 sayılı Kanun'un 31. maddesi gereği adli yardım talebine ilişkin hususlarda bu Kanun uygulanacaktır.

olarak, talepte bulunanın kendisi ve ailesinin geçimini önemli ölçüde zor duruma düşürmeksizin gereken yargılama giderlerini kısmen veya tamamen ödeme gücünden yoksun olması, ikinci olarak yargı organından talebin açıkça dayanaktan yoksun olmaması şartı aranmaktadır. Kanunda aranan yoksulluk şartına ilişkin belirleme, her bir ilgilinin, kendisinden talep edilen yargılama gideri göz önüne alınarak, ödeme gücünün yargılama giderleri karşındaki durumuna göre yapılacak nisbi değerlendirmeye göre tespit edilecektir (Köksal, 2009: 100). AYM de yapılacak değerlendirmenin somut olaya özgü olması gerektiğini vurgulamaktadır¹². Kanunda aranan ikinci şart 6100 sayılı Kanun'un 334. maddesinin ilk hâlinde, *"iddia ve savunmalarında, geçici hukuki korunma taleplerinde ve icra takibinde, haklı oldukları yolunda kanaat uyandırmak"* iken *taleplerinin açıkça dayanaktan yoksun olmaması* şeklinde değişiklik yapılarak¹³ adli yardımdan taleplerinde haklılık şartına ilişkin koşul esnekleştirilmiştir (Pekcanitez vd., 2017: 2420).

6100 sayılı Kanun'un *"Adli yardım talebi"* başlıklı 336. maddesinin 1. fıkrasına göre adli yardımın, asıl talebi veya işi karara bağlayacak mahkemeden, bir dilekçe ile talep edilmesi gerekmektedir. Anılan maddenin 3. fıkrasında yer verilen düzenleme uyarınca, yalnızca ilk derece mahkemelerindeki yargılama sırasında değil kanun yolu başvurularında da adli yardım talebinde bulunma olanağı getirildiğinden adli yardım, yargılamanın her aşamasında talep edilebilecektir. Öte yandan, 6100 sayılı Kanun'un 336. maddesinin 2. fıkrası uyarınca, talepte bulunan kişinin yargılama giderlerini karşılayabilecek durumda olmadığını gösteren mali durumuna ilişkin belgelerin de mahkemeye sunulması gerekmektedir. Anılan madde, mülga 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun (HUMK) 468. maddesinde yer veri-

¹² Anayasa Mahkemesi, 07.06.2023 Tarih ve B.No.2021/14356 Sayılı Atalay Yıldız Kararı, § 46.

¹³ 30.04.2013 tarih ve 28633 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 6459 sayılı İnsan Hakları ve İfade Özgürlüğü Bağlamında Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 22. maddesi ile değiştirilmiştir.

len belediye ve ihtiyar heyetince verilecek fakirlik belgesinin sunulması zorunluluğu kaldırılarak kişinin mali durumunu göstermeye elverişli her türlü belgenin delil olarak ileri sürülebilmesi sağlanmıştır¹⁴.

6100 sayılı Kanun'un 335. maddesi uyarınca adli yardım talebinin kabulü, ilgili kişinin tüm yargılama giderlerinden ve teminat gösterme yükümlülüğünden geçici olarak muaf tutulmasını, yapılacak giderlerin Devlet tarafından avans olarak ödenmesini, davanın avukat ile takibi gerekiyorsa avukat teminini sağlamaktadır.

6100 sayılı Kanun'da ayrıca, adli yardım talebinin inceleme usulü (337. madde), adli yardım kabul kararının hangi şartlarda kaldırılacağı (338. madde), ertelenen yargılama giderlerinin nasıl tahsil edileceği (339. madde) ve nihayetinde adli yardım kararıyla atanan avukatın ücretinin nasıl ödeneceğinin (340. madde) kurala bağlandığı görülmektedir.

¹⁴ Sabri Aslan ve Diğerleri v. Türkiye davasında AİHM tarafından, bir kısım başvuranın adli yardım taleplerinin kabul edilmediğinden bahisle adil yargılanma hakkının ihlal edildiğine ilişkin iddialarının, yerel mahkeme önünde adli yardım başvurularını gerektelendirecek herhangi bir belge sunmadıklarından mahkemeye erişim hakkının ne ölçüde ihlal edildiğini gösteremediklerinden bahisle, açıkça dayanaktan yoksun olduğuna karar verilmiş, ihlal kararı yargılama sırasında fakirlik belgesi sunanlar yönünden verilmiştir. Bkz. (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 15.12.2009 Tarih ve B.No.37952/04 Sayılı Sabri Aslan ve Diğerleri v. Türkiye Kararı, § 24), <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-96248>. Kararın resmî olmayan Türkçe çevirisi için bkz: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-160006>, (Erişim Tarihi: 10.03.2024). Öte yandan, fakirlik belgesinin sunulmasına ilişkin bir başka kararında AİHM, çöpte buldukları bombanın patlaması nedeniyle ölen çocukların anne ve babası tarafından adli yardım talepli açılan tam yargı davasında, adli yardım talebinin reddi nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlal edildiğinden bahisle yapılan başvuruda; idare mahkemesince ilgili birimlerden ara kararı ile araştırma yapması sonucunda davacını iki traktörü ve gayrimenkulleri olması nedeniyle fakirlik belgesi sunulmasına karşın, kişinin mali durumu değerlendirilerek adli yardım talebini reddine karar verilmesinden doğan uyumsuzlukta oyçokluğuyla ihlal kararı verilmiş, Yargıç András Sajó tarafından, yerel mahkemenin ret kararının gerekçeli olduğundan bahisle karşı oy yazılmıştır. Bkz. (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 18.11.2014 Tarih ve B.No.50388/006 Sayılı Elinç v. Türkiye Kararı).

6100 sayılı Kanun'un 337. maddesinin 2. fıkrasında, 30.04.2013 tarih ve 28633 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 6459 sayılı Kanun'un 23. maddesi ile değişiklik yapılmadan önce adli yardım talebinin kabul veya reddine ilişkin kararlara karşı kanun yoluna başvurulamayacağı kurala bağlanmışken, 6100 sayılı Kanun'un 337. maddesinin 2. fıkrası;

“Adli yardım talebinin reddine ilişkin kararlara karşı, tebliğinden itibaren iki hafta¹⁵ içinde kararı veren mahkemeye dilekçe vermek suretiyle itiraz edilebilir. Kararına itiraz edilen mahkeme, itirazı incelemesi için dosyayı o yerde adli yardım talebi yapılan hukuk mahkemesinin birden fazla dairesinin bulunması hâlinde, numara olarak kendisini izleyen daireye, son numaralı daire için birinci daireye, o yerde adli yardım talebi yapılan hukuk mahkemesinin tek dairesi bulunması hâlinde ise aynı işlere bakmakla görevli en yakın mahkemeye gönderir. İtiraz incelemesi neticesinde verilen karar kesindir. Adli yardım talebi reddedilirse, ödeme gücünde sonradan gerçekleşen ciddi bir azalmaya dayanılarak tekrar talepte bulunulabilir.”

şeklinde değiştirilerek, adli yardım ret kararlarına karşı itiraz imkânı getirilmiştir.

II. ADLİ YARDIM RET KARARLARINA İTİRAZ ve İDARİ YARGI

A. 6100 sayılı Kanun'a Yapılan Atfın Genel Olarak Mahiyeti

Adli yardım, 2577 sayılı Kanun'un 31. maddesinde yapılan 6100 sayılı Kanun'a atıf yapılan müesseselerden olduğundan yapılan atfın mahiyetinin ortaya koyulması önemlidir. 2577 sayılı Kanun'da, adli yardım, ehliyet, üçüncü kişilerin davaya katılması gibi yargılama usulüne ilişkin kimi konular açıkça düzenlenmeyerek, bu konularda 6100

¹⁵ 12.03.2024 tarih ve 32487 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 7499 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 37. maddesinin 10. fıkrasının (c) bendiyle bir hafta olan itiraz süresi iki haftaya çıkarılmış, aynı Kanun'un 40. maddesi uyarınca da yapılan değişiklik 01.06.2024 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

sayılı Kanun'a atıf yapılmıştır. 2577 sayılı Kanun'da özel olarak düzenleme yapmak yerine, kimi yargılama müesseseleri için 6100 sayılı Kanun'a atıf yapılmasının sebebinin, yargılama usulleri arasında bir bütünlük sağlanarak, uygulama birliğinin tesis edilmesi ve hukuk muhakemesindeki tecrübe ve içtihatlardan idari yargıda yararlanmak olduğu belirtilmektedir (Akyılmaz vd., 2023: 704; Kaplan, 2020: 2).

6100 sayılı Kanun'da yer verilen yargılama müesseselerinin 2577 sayılı Kanun'da yapılan atıf nedeniyle idari yargıda uygulanması sırasında, 2577 sayılı Kanun'dan ve idari yargının özelliğinden kaynaklanan birtakım sınırlamalar ve istisnaların olabileceği gerek öğretide (Akyılmaz vd., 2023: 704; Candan, 2023: 1059-1068; Günday, 2003: 79-80) gerek ise yargı kararlarında kabul edilmiştir¹⁶.

2577 sayılı Kanun'da, 6100 sayılı Kanun'a atıf yapılan hususlara ilişkin olarak özel bir düzenleme var ise öncelikle 2577 sayılı Kanun'daki düzenlemenin uygulanması gerekmektedir (Candan, 2023: 1068). Bununla birlikte, 2577 sayılı Kanun'un 31. maddesinde yer verilen atıf nedeniyle idari yargılamada uygulama alanı bulan hukuk muhakemesi müesseselerinin, tüm yönleriyle değil, ancak idari yargıda, idari rejim ve idari yargının özelliklerine uygun düştüğü ölçüde uygulanacağı, atıf yapılan usul işlemlerine ilişkin olarak ortaya çıkan

¹⁶ “Gerçekten hukuk yargılamasında bulunmasına karşın tanık, yemin, hali sabıka irca gibi kurumlara da yer vermeyen idari yargılama usulünün Anayasa'ya göre yasayla düzenlenen diğer usul yasaları gibi ilgili olduğu yargı yerinin özelliği ve gelişen yargılama koşullarına göre belirlenen bir sistem olduğu gözetildiğinde, her iki yargı sisteminde davacı ve davalı durumunda bulunanların aynı durumda bulunmadıkları ve bu nedenle de aynı yasa kurallarına tabi tutulmaları” gerekmektedir. Anayasa Mahkemesi, 12.06.2008 Tarih ve E.2004/103, K.2008/121, Sayılı Karar. “Danıştay içtihatlarında kamusal yönü ağır basan düzenleyici işlemler, imar planları vb. işlemlerin iptali istemiyle açılan davalarda, işlemin hukuka aykırılığının hükme bağlanmasından sonra, davadan ferâgat edilmiş olması durumunda ferâgatin hüküm ve sonuç doğurmayacağı, mahkemenin yargılamaya devam edeceği kabul edilmektedir. Bu durum İYUK'un 31. maddesinin yapmış olduğu atıf nedeniyle HMK'nın idari yargıda uygulanan hükümlerinin ancak idari yargının mahiyetine uygun düştüğü şekilde uygulanabileceğinin açıkça göstergesidir.” Danıştay Onüçüncü Dairesi, 18.01.2017 Tarih ve E.2016/2822 Sayılı Karar.

hukuki meselelerde idari yargının özelliklerinin bulunmasının doğal olduğu kabul edilmektedir (Candan, 2023: 1059; Gözübüyük ve Dinçer, 1996: 492). İki yargı düzeninin konularının ve işlevlerinin farklı olması, uygulanacak yargılama usulü kurallarında farklılaşmaya sebep olmuştur (Atay, 2023: 45,72; Yayla, 1981: 131,134). Bu farklılaşmanın bir sonucu olarak 6100 sayılı Kanun’a atıf yapılan yargılama müesseseleri, idari yargının niteliğine uygun düştüğü ölçüde idari uyuşmazlıkların çözümünde uygulama alanı bulacaktır (Akyılmaz vd., 2023: 704; Candan, 2023: 1060; Çağlayan, 2023: 228; Eroğlu, 1973: 24; Günday, 2003: 79-80). Nitekim Danıştay İçtihadı Birleştirme Kurulu kararında, 6100 sayılı Kanun’a yapılan atıf nedeniyle idari yargılamada uygulanacak müesseselere ilişkin değerlendirilmenin; idari yargının amacı, işlevi, etkinliği, kendine özgü nitelikleri ve idari yargılama usulüne hakim olan temel ilkeler gözetilerek bu müessesenin idari yargıya göre yorumlanması gerektiği belirtilmiştir¹⁷.

B. Adli Yardım Müessesesine Yapılan Atıf

6100 sayılı Kanun’un adli yardıma ilişkin hükümlerinin idari yargıda uygulanmasının kanuni dayanağı 2577 sayılı Kanun’un 31. maddesidir. Anılan Kanun hükmüne göre, adli yardım konusunda 6100 sayılı Kanun hükümlerinin uygulanması gerekmektedir. 2577 sayılı Kanun’da adli yardım konusunda 6100 sayılı Kanun’a yapılan atfa ilişkin olarak bir sınırlamaya ya da herhangi özel bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Böyle özel bir düzenlemenin olmadığı durumda, adli yardım açısından 2577 sayılı Kanun’un 31. maddesinde yer verilen “*adli yardım hâllerinde Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu hükümleri uygulanır.*” hükmünün, adli yardıma ilişkin kanun yoluna yönelik özel düzenlemeyi kapsayıp kapsamadığı sorunu ortaya çıkmıştır.

¹⁷ Danıştay İçtihadı Birleştirme Kurulu, 03.02.2023 Tarih ve E.2021/4, K.2023/1 Sayılı Karar.

6100 sayılı Kanun'un 337. maddesinin 2. fıkrasında yapılan değişiklik ile getirilen itiraz usulünün, idari yargıda uygulanıp uygulanamayacağına ilişkin olarak öğretide ve yargı kararlarında farklı görüşler bulunmaktadır.

Adli yardım ret kararlarına karşı itiraz usulünün idari yargıda uygulanabilmesine ilişkin, Candan (2023) tarafından, 2577 sayılı Kanun'da idari yargı organlarının kararlarına karşı başvuru yollarının belli olduğu, başvuru yollarına ilişkin olarak 2577 sayılı Kanun'da hüküm bulunmayan hâllerde 6100 sayılı Kanun uygulanacağına ilişkin hüküm olmadığından, 6100 sayılı Kanun'un 337. maddesinin 2. fıkrasında yer verilen adli yardım ret kararlarına karşı itiraz usulünün idari yargıda uygulanamayacağı ileri sürülmüştür. Candan (2023: 1067-1068)'a göre:

"Hukuk Muhakemeleri Kanununa, İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 31'inci maddesinin ilk fıkrasında, yapılan gönderme, gönderme yapılan müessesenin ilgili bulunduğu maddelerde düzenlenen usul müessesesinin salt koşulları, işleyişi ve uyuşmazlık üzerindeki etki ve sonuçları ile ilgidir. Anılan Kanunun bu işleyiş sonunda müessesesi ile ilgili olarak verilen kararın tabi olacağı itiraz (İYUK. Md. 27/7) ve kanun yollarını ve bu itiraz ve kanun yollarına yapılacak başvuruları incelemeye yetkili mercileri kapsamaz"

Öte yandan, Akyılmaz vd. (2023: 772) ise 6100 sayılı Kanun'da adli yardım ret kararlarına karşı öngörülen özel itiraz usulünün idari yargıda uygulanmasının önünde engel bulunmadığını görüşündelerdir. Arat (2023: 87) tarafından da idari yargıda adli yardım talebinin reddine ilişkin karara itiraz edilebileceği ileri sürülmüştür.

Yargı organlarınca her iki sonuca da varılan kararların verildiği görülürken Danıştay ve diğer idari yargı organlarında hakim görüş adli yardım ret kararlarına karşı itiraz usulünün idari yargıda da uygulanması gerektiği yönündedir.

Getirilen itiraz usulünün idari yargıda uygulanması gerektiğine ilişkin ilk Danıştay kararı, Danıştay Onüçüncü Dairesi tarafından verilmiştir¹⁸. Danıştay Onüçüncü Dairesi ilgilinin adli yardım istemini, 6100 sayılı Kanun'un 337. maddesinin 2. fıkrası uyarınca kararın tebliğini izleyen günden itibaren bir hafta¹⁹ içerisinde Danıştay İkinci Dairesine itiraz yolu açık olmak üzere reddetmiştir²⁰. Danıştay Onüçüncü Dairesinin adli yardım isteminin reddi kararına yapılan itiraz Danıştay İkinci Dairesi'nce esastan görüşülmüştür²¹. Ayrıca Danıştay

¹⁸ Danıştay, Onüçüncü Dairesinin kararından önce ise Danıştay Sekizinci Dairesince adli yardım isteminin reddi yolunda verilen kararına yapılan itiraz üzerine, itirazın incelenmesi için dosyanın İdari Dava Daireleri Kuruluna (İDDK) gönderilmesine karar verildiği, bunun üzerine İdari Dava Daireleri Kurulu tarafından, 2577 sayılı Kanun'un 31. maddesinde yapılan atıf nedeniyle, aralarında "adli yardım" müessesesinin de bulunduğu 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun bazı usul kurallarının idari yargıda da uygulanacağını açık olduğu ancak bu kurallarının idari yargının yapısına uyduğu sürece uygulama alanı bulacağı belirtilerek, "İdari Dava Daireleri Kurulunun görevleri arasında yer almadığı açık olan bir konuda sadece yürütmenin durdurulması kararlarına karşı getirilen "itiraz" müessesesinin kıyasen adli yardım taleplerine uygulanması hukuken mümkün değildir." gerekçesiyle itirazın incelenmeksizin reddine karar vermiştir. İdari Dava Daireleri Kurulunca 6100 sayılı Kanun'un 337. maddesinin 2. fıkrasında yapılan değişikliğin idari yargıda daireler arasında uygulanmasına ilişkin ise bir değerlendirmeye yer verilmemiştir (İdari Dava Daireleri Kurulu 12.10.2017 Tarih ve YD İtiraz No:2017/966 Sayılı Karar). Anılan Sekizinci Daire kararında yer verilen karşı oyda ise "Adli yardım müessesesine ilişkin itiraz yolu açısından usul kurallarının kıyasen idari yargılamada usulünde uygulanmasında; Danıştay Dava Dairelerince veya idari ve vergi mahkemelerince verilen adli yardım talebinin reddine ilişkin kararlara karşı yapılan itirazlarda, kararına itiraz edilen Danıştay Dava Dairelerince dosya konusuna göre numara olarak kendini izleyen daireye, kararına itiraz edilen idare ve vergi mahkemelerince ise dosyanın numara olarak kendini izleyen mahkemeye gönderilmesi gerekmektedir." hususlarının ileri sürüldüğü görülmektedir. (Danıştay Sekizinci Dairesi, 05.06.2017 Tarih ve E.2017/2895 Sayılı Karar).

¹⁹ Çalışmamızda atıf yapılan yargı kararlarının karar tarihinin, 7499 sayılı Kanun ile adli yardım ret kararlarına itiraz süresinin bir haftadan iki haftaya çıkarılmasına ilişkin değişikliğin yürürlük tarihi olan 01.06.2024 tarihinden önce olduğu, bu nedenle kararlarda itiraz süresinin bir hafta olarak belirtildiği gözden kaçırılmamalıdır.

²⁰ Danıştay Onüçüncü Dairesi, 25.03.2019 Tarih ve E. 2019/100 Sayılı Karar.

²¹ Danıştay İkinci Dairesi, 19.09.2019 Tarih ve E.2019/767 Sayılı Karar. Danıştay İkinci Dairesince daha önce adli yardım talebinin reddi yolunda verilen kararı karşı itiraz edilemeyeceğine ilişkin kararı da bulunmakta iken Daire'nin

İkinci Dairesince de adli yardım isteminin reddine ilişkin kararlarını tebliği izleyen günden itibaren bir hafta²² içerisinde Danıştay Dördüncü Dairesine itiraz yolu açık olmak üzere verildiği anlaşılmaktadır²³. Aynı şekilde, Danıştay Sekizinci Dairesi tarafından, adli yardım isteminin reddine ilişkin kararına yapılan itirazın incelenmesi için dosya, numara olarak kendisini izleyen ilk idari dava dairesi olan Danıştay Onuncu Dairesine gönderilmiştir²⁴. Bir başka uyuşmazlıkta, Danıştay Onikinci Dairesi tarafından, adli yardım talebinin ret kararına karşı süresinde itiraz edilmesi üzerine yapılan itirazı görüşmek üzere dosya Danıştay Onüçüncü Dairesine gönderilmiştir²⁵. Bunun üzerine ise Danıştay Onüçüncü Dairesi tarafından, itiraz esastan görüşülerek karara bağlanmıştır²⁶. Vergi uyuşmazlıklarına baktığı dönemde Danıştay Dördüncü Dairesi tarafından adli yardım talebinin reddine ilişkin karara yapılan itiraz üzerine dosyanın Danıştay Yedinci Dairesine gönderildiği, anılan Dairenin ise itirazı esastan inceleyerek karar verdiği görülmektedir²⁷.

Danıştayın adli yardım kararlarına itiraz usulünü kabul eden Daire kararlarında, 6459 sayılı Kanun'un genel gerekçesi ile itiraz usulüne ilişkin değişikliği yapan 6459 sayılı Kanun'un 23. maddesinin gerekçesine dayanıldığı, 2577 sayılı Kanun'un 31. maddesinde yapılan atfın adli yardım müessesesini düzenleyen usul kurallarının tama-

ıctihadında değişiklik olduğu görülmektedir (Danıştay İkinci Dairesi, 10.10.2017 Tarih ve E.2017/1223 Sayılı Karar).

²² Bkz. dipnot 18'deki açıklamalar.

²³ Danıştay İkinci Dairesi, 07.02.2024 Tarih ve E.2024/114 Sayılı Karar. İkinci Daire, Dördüncü Dairenin daha önce vergi dava dairesi olduğu dönemde adli yardım ret kararını Beşinci Daireye itiraz yolu açık olmak üzere verdiği görülmektedir (Danıştay İkinci Dairesi, 11.10.2023 Tarih ve E.2023/6187 Sayılı Karar).

²⁴ Danıştay Sekizinci Dairesi, 01.07.2022 Tarih ve E.2022/40 Sayılı Karar.

²⁵ Danıştay Onikinci Dairesi, 13.12.2023 Tarih ve E.2023/4432 Sayılı Karar.

²⁶ Danıştay Onüçüncü Dairesi, 07.03.2024 Tarih ve E.2024/702, K.2024/1141 Sayılı Karar.

²⁷ Danıştay Yedinci Dairesi 16.06.2020 Tarih ve E.2020/336 Sayılı Karar.

mına yapıldığı kabul edilerek adli yardım talebinin reddine ilişkin kararlara karşı itiraz yolunun, idari yargıda da uygulanmasının kabul edildiği görülmektedir.

Öte yandan, Danıştay Onuncu Daire ile Altıncı Dairesi tarafından ise 6100 sayılı Kanun'un 337. maddesinin 2. fıkrasında yapılan değişikliğin idari yargıda uygulanamayacağı yönünde kararlar verilmiştir. Anılan kararlarda, adli yardım talebinin reddine ilişkin karara yapılan itiraz hakkında açık bir kanuni düzenleme olmaksızın hukuk mahkemeleri için getirilmiş itiraz usulünün kıyasen idari yargılama usulünde uygulanamayacağı belirtilmektedir²⁸.

Konuya ilişkin olarak bölge idare mahkemeleri kararları incelendiğinde ise yine Kanun'un gerekçesinden yola çıkılarak, adli yardım talebinin reddi kararlarına getirilen itiraz usulünün idari yargıda da uygulanmasının kabul edildiği anlaşılmaktadır²⁹.

²⁸ Danıştay Altıncı Dairesi, 03.11.2022 Tarih ve E.2022/4637 Sayılı Karar ile Danıştay Onuncu Dairesi, 17.10.2016 Tarih ve E.2016/942 Sayılı Karar. Kararlarda aynı gerekçeye yer verildiği görülmektedir. *"idari yargı düzeni içinde yer alan bir mahkemenin verdiği adli yardım isteminin reddine ilişkin karara, yine idari yargı düzeni içinde yer alan bir mahkeme nezdinde itiraz edilebileceği yolunda açık bir yasal düzenleme olmaksızın hukuk mahkemeleri için getirilmiş olan bu "itiraz" yolunun kıyasen idari yargılama usulünde de uygulanmasına olanak bulunmamaktadır."*

²⁹ İstanbul Bölge İdare Mahkemesi 2. İdari Dava Dairesi, İdare Mahkemesi tarafından verilen adli yardım isteminin reddine ilişkin karara karşı yapılan itirazın incelenmeksizin reddine, adli yardım talebinin reddine ilişkin söz konusu karara yapılan itirazın sıralı ilk derece mahkemesince incelenmesi gerektiğine karar vermiştir (İstanbul Bölge İdare Mahkemesi 2. İdari Dava Dairesi, 26.02.2019 Tarih ve E.2019/337, K.2019/314 Sayılı Karar). Aynı şekilde, Samsun Bölge İdare Mahkemesi 1. İdari Dava Dairesi, adli yardım istemleri hakkında ilk derece mahkemelerince verilen ve ara kararı niteliğinde bulunan kararlara karşı ise istinaf yoluna başvurulamayacağına, ancak en yakın idare mahkemesine itiraz yolunun açık olduğuna karar vermiştir (Samsun Bölge İdare Mahkemesi 1. İdari Dava Dairesi, 06.12.2016 Tarih ve E.2016/834 Sayılı Karar). Samsun Bölge İdare Mahkemesi 3. İdari Dava Dairesi de idare mahkemesinin vermiş olduğu adli yardım isteminin reddine dair karara karşı, sıralı idare mahkemesi bulunmadığından, en yakın idare mahkemesine itiraz edileceğine karar vermiştir (Samsun Bölge İdare Mahkemesi 3. İdari Dava Dairesi, 06.05.2016 Tarih ve E.2016/441 Sayılı Karar). Erzurum Bölge İdare

Özetle, idari yargıda, adli yardım taleplerinin reddine ilişkin kararlara karşı itiraz konusunda öğretide ve mahkeme kararlarında iki farklı görüşün ortaya çıktığı görülmektedir. Öğretide, bu konuda değerlendirme yapan yazar sayısının azlığı nedeniyle ortaya çıkan görüşlerden birinin ağırlık kazandığını söylemek bu aşamada zor olmakla birlikte, yargı mercilerinin çoğunluğu tarafından adli yardım taleplerinin reddine ilişkin kararlara karşı itiraz usulünün, 6459 sayılı Kanun'un gerekçesinden hareketle, idari yargıda da uygulanacağını kabul edildiği görülmektedir.

III. İTİRAZ USULÜ GETİRİLMESİNİN NEDENLERİ ve AMACI KARŞISINDA KONUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ

2577 sayılı Kanun'un 31. maddesiyle adli yardıma atıf yapıldığı tarihte, 1086 sayılı Kanun'da adli yardım ret kararlarına karşı kanun yoluna yer verilmediği gibi 6100 sayılı Kanun'un 337. maddesinin ilk hâlinde de itiraz usulü öngörülmemiştir. Adli yardım ret kararlarına itiraz usulü, sonradan ortaya çıkan birtakım hukuki sorunlar nedeniyle kabul edilmiştir. 2577 sayılı Kanun'un 31. maddesinde adli yardım için 6100 sayılı Kanun'a yapılan atfın, 6459 sayılı Kanun'la getirilen itiraz usulünü kapsayıp kapsamadığına ilişkin açık bir kanun hükmü bulunmadığından değişikliğin gerekçesinde işaret edilen bu sorunların ne olduğu, itiraz usulünün kabulü ile neyin amaçlandığı ortaya koyulması, adli yardıma ilişkin 31. madde yapılan atfın kapsamının ortaya çıkarılması için gereklidir.

Mahkemesi 4. İdari Dava Dairesi, Erzurum Bölge İdare Mahkemesi 3. İdari Dava Dairesi'nce verilen adli yardım ret kararına davacı tarafından yapılan itiraz üzerine, itiraz esastan incelenerek karar verilmiştir (Erzurum Bölge İdare Mahkemesi 4. İdari Dava Dairesi, 03.01.2024 Tarih ve E.2024/18, K.2024/1 Sayılı Karar). Son olarak, Adalet Bakanlığı ile Avrupa Konseyi İşbirliği ile Avrupa Konseyi tarafından yürütülen "İdari Yargının Etkinliğinin Artırılması ve Danıştayın Kurumsal Kapasitesinin Güçlendirilmesi Projesi" kapsamında basılan İdari Yargıda Adli Yardım broşüründe, adli yardım talebinin reddedilmesi hâlinde redde ilişkin karara karşı bir dilekçe ile kararı veren mahkemeye tebliğden itibaren bir hafta içinde itiraz edilebileceği bilgisine yer verildiği görülmektedir. bkz. <https://rm.coe.int/2-idari-yargida-adli-yardim/1680ab4638>

A. 6459 sayılı Kanun’la Yapılan Değişikliğin Gerekçesi

6459 sayılı Kanun’un genel gerekçesinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi önünde farklı konularda hak ihlallerinin önlenmesi için değişiklikler yapıldığı vurgulanmış³⁰; 6459 sayılı Kanun’un 23. maddesinin gerekçesinde ise,

"(...) mevcut düzenlemede adli yardım talebine ilişkin kararlara karşı hiçbir kanun yolunun bulunmaması AİHM kararlarında eleştiri konusu yapılmaktadır. Maddede değişiklik yapılarak, adli yardım talebinin reddine karşı bir hafta içinde kararı veren mahkemeye dilekçe vermek suretiyle itiraz mekanizması getirilmektedir."

açıklamalarına yer verilerek kanun değişikliğinin hangi ihtiyaç üzerine yapıldığı ortaya konmuştur³¹.

Değişikliğin gerekçesinden, AİHM’nin, Türk hukukunda adli yardım konusunda verilen karara itiraz etme imkânının olmadığı, adli yardım taleplerinin reddine ilişkin verilen kararlara karşı bir başvuru yolu olmadığı eleştirilerinin etkili olduğu anlaşılmaktadır.

B. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları

6459 sayılı Kanun’un yürürlük tarihi olan 30.04.2013 tarihi esas alındığında, bu tarihe kadar adli yardım talebinin reddinin AİHS’nin 6. maddesinin 1. fıkrasında yer alan adil yargılanma hakkını ihlal ettiğine ilişkin olarak toplam on dokuz karar verildiği görülmektedir³².

³⁰ <https://mevzuat.tbmm.gov.tr/Kanun/KanunDetay?YasamaKanunId=f72877bedf67-037b-e050-007f01005610&kanunNumarasi=6459#step-2>, (Erişim Tarihi:15.03.2024).

³¹ <https://mevzuat.tbmm.gov.tr/Kanun/KanunDetay?YasamaKanunId=f72877bedf67-037b-e050-007f01005610&kanunNumarasi=6459#step-2>, (Erişim Tarihi:15.03.2024).

³² Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, 31.01.2018 Tarih ve CM/ResDH(2018)37 Sayılı Karar.

Karar tarihlerine göre sırasıyla bu kararlar: Bakan v. Türkiye³³, Mehmet ve Suna Yiğit v. Türkiye³⁴, Amaç ve Okkan v. Türkiye³⁵, Tunç v. Türkiye³⁶, Ciğherhun Öner v. Türkiye³⁷, Eyüp Kaya v. Türkiye³⁸, Serin v. Türkiye³⁹, Sabri Aslan ve Diğerleri v. Türkiye⁴⁰, Eyüp Akdeniz v. Türkiye⁴¹, Gurbet Er v. Türkiye⁴², Fatih Yürük v. Türkiye⁴³, Bek v. Türkiye⁴⁴, Adnan Özdemir v. Türkiye⁴⁵, Eşref Çakmak v. Türkiye⁴⁶, Kaba

³³ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 12.06.2007 Tarih ve B.No.50939/99 Sayılı Bakan v. Türkiye Kararı.

³⁴ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 17.07.2007 Tarih ve B.No.52658/99 Sayılı Mehmet ve Suna Yiğit v. Türkiye Kararı.

³⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 20.11.2007 Tarih ve B.No.54179/00 ve B.No.54176/00 Sayılı Amaç ve Okkan v. Türkiye Kararı.

³⁶ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 21.02.2008 Tarih ve B.No.20400/03 Sayılı Tunç v. Türkiye Kararı

³⁷ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 20.05.2008 Tarih ve B.No.33612/03, Sayılı Ciğherhun Öner v. Türkiye Kararı.

³⁸ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 23.09.2008 Tarih ve B.No.17582/04 Sayılı Eyüp Kaya v. Türkiye Kararı.

³⁹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 18.11.2008 Tarih ve B.No.18404/04 Sayılı Serin v. Türkiye Kararı.

⁴⁰ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 15.12.2009 Tarih ve B.No.37952/04 Sayılı Sabri Aslan ve Diğerleri v. Türkiye Kararı.

⁴¹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 02.02.2010 Tarih ve B.No.11011/05 Sayılı Eyüp Akdeniz v. Türkiye Kararı. Bu kararda, AİHM'in ihlal sonucuna ek olarak dikkat çekmek istediğimiz bir husus daha bulunmaktadır. AİHM'in Eyüp Akdeniz v. Türkiye kararında, Hükümet tarafından yapılan davacının iç hukuk yollarına süresinde başvuru yapmadığına ilişkin itiraz, başvuran adli yardım almaya hak kazanarak dava açılmış olsaydı dahi davanın süreaşımı nedeniyle reddedilme riskinin bulunduğu, davanın başarıya ulaşma ihtimalinin bulunmadığı durumlarda, adli yardım verilmesinin reddedilmesinin mahkemelere erişim önünde bir engel teşkil etmediği, ancak yerel mahkemenin adli yardım ret gerekçesinde bu duruma dayanmadığı gerekçesi ile reddedilmiştir (§§ 14-16).

⁴² Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 30.03.2010 Tarih ve B.No.9459/05 Sayılı Gurbet Er v. Türkiye Kararı.

⁴³ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 06.04.2010 Tarih ve B.No.4930/05 Sayılı Fatih Yürük v. Türkiye Kararı.

⁴⁴ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 20.04.2010 Tarih ve B.No.23522/05 Sayılı Bek v. Türkiye Kararı § 22.

⁴⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 20.05.2010 Tarih ve B.No.4574/06 Sayılı Adnan Özdemir v Türkiye Kararı.

⁴⁶ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 15.02.2011 Tarih ve B.No.3494/05 Sayılı Eşref Çakmak v. Türkiye Kararı.

v. Türkiye⁴⁷, Serap Demirci v. Türkiye⁴⁸, Kıran v. Türkiye⁴⁹, Hüseyin Özel v. Türkiye⁵⁰, Alkan v. Türkiye⁵¹ kararlarıdır.

Anılan AİHM kararlarına konu uyuşmazlıklar incelendiğinde; se-kiz uyuşmazlığın idare mahkemesi kararlarından⁵², dokuz uyuşmaz-lığın Askeri Yüksek İdare Mahkemesi kararlarından⁵³, iki uyuşmazlı-ğın ise asliye hukuk mahkemesi kararlarından⁵⁴ kaynaklandığı göröl-mektedir. Buradan çıkarılabilecek sonuç, kanun koyucuyu 6100 sayılı Kanunda değişiklik yaparak itiraz usulünün kabulüne götüren ihlal kararlarının çok büyük bir çoğunluğunun, toplam on dokuz karardan on yedisinin, (sivil-askeri) idari uyuşmazlıklardan kaynaklandığıdır.

6459 sayılı Kanun ile adli yardım kararlarına karşı kanun yolu-nun öngörülmesine ilişkin değişiklik gerekçesinde belirtilen eleştiri-nin ilk yapıldığı karar Bakan v. Türkiye kararıdır. Karara konu olayda, güvenlik güçlerinin açmış olduğu ateş sonucunda kazayla vurularak

⁴⁷ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 01.03.2011 Tarih ve B.No.1236/05 Sayılı Kaba v. Türkiye Kararı. Bu kararda ayrıca tam yargı davalarında, uyuşmazlığın ortaya çıktığı tarihte, idari yargıda talebin dava açıldıktan sonra değiştirilememesinin adli yardım mahkemesine etkisine ilişkin tartışma bulunmaktadır. Kaba v. Türkiye kararında AİHM, Hükümet tarafından mahkeme harcının başvuranlar tarafından talep edilen tazminat miktarına göre hesaplandığı, daha düşük bir tazminat talep edilseydi daha az harç ödenecekti itirazı, [karar tarihinde] Türk hukukunda tazminat belirlenirken ilk tazminat talebinin değiştirilmesini mümkün olmadığı gerekçesi ile uygun görülmemiştir (§ 23).

⁴⁸ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 10.01.2012 Tarih ve B.No.316/07 Sayılı Serap Demirci v. Türkiye Kararı.

⁴⁹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 10.01.2012 Tarih ve B.No.23321/09 Sayılı Kıran v. Türkiye Kararı.

⁵⁰ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 10.01.2012 Tarih ve B.No.2917/05 Sayılı Hüseyin Özel v. Türkiye Kararı.

⁵¹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 07.02.2012 Tarih ve B.No.17725/07 Sayılı Alkan v. Türkiye Kararı.

⁵² Bakan v. Türkiye, Mehmet ve Suna Yiğit v. Türkiye, Amaç ve Okkan v. Türkiye, Cığerhun Öner v. Türkiye, Serin v. Türkiye, Sabri Aslan ve Diğerleri v. Türkiye, Serap Demirci v. Türkiye ile Hüseyin Özel v. Türkiye Kararları.

⁵³ Eyüp Kaya v. Türkiye, Eyüp Akdeniz v. Türkiye, Fatih Yürük v. Türkiye, Bek v. Türkiye, Adnan Özdemir v. Türkiye, Eşref Çakmak v. Türkiye, Kaba v. Türkiye, Kıran v. Türkiye ile Alkan v. Türkiye Kararları.

⁵⁴ Tunç v. Türkiye ile Gurbet Er v. Türkiye Kararları.

ölen kişinin eşi ve çocukları tarafından, asliye hukuk mahkemesinde açılan tazminat davası, adli yardım talebinin kabul edilmesi sonrasında görev yönünden reddedilmiştir. Bunun üzerine, başvuranlar tarafından idare mahkemesinde adli yardım talepli tam yargı davası açılmıştır. Tam yargı davasında, İdare Mahkemesi, davanın temelsiz olduğu, ayrıca avukatla temsil edilen davacının yargılama masraflarını ödeyemeyecek durumda olduğunu iddia edemeyeceğinden bahisle adli yardım talebini kabul etmemiştir. Gerekli harç ve giderlerin ödenmemesi nedeniyle davanın açılmamış sayılmasına karar verilmesi sonrasında yapılan temyiz başvurusunun da reddedilmesi üzerine davacılar tarafından, diğer iddialarla birlikte, adli yardım talebinin reddedilmesinin mahkemeye erişim hakkını ihlal ettiğinden bahisle AİHM'e başvuru yapılmıştır.

AİHM tarafından yapılan incelemede, yargı organına yapılan başvurularda birtakım giderlerin talep edilmesinin sadece bu sebeple mahkemeye erişim hakkını kısıtlamadığı, ancak İdare Mahkemesinin davacıların avukatının olmasından yola çıkarak değerlendirme yaptığı, davacıların gerçek mali durumlarını dikkate almadan karar verdiği, ayrıca, Türk kanun koyucu tarafından yürürlüğe konan adli yardım sisteminin ilgilileri keyfilikten koruyacak usulü güvencelere sahip olmadığı, 1086 sayılı Kanun'un 469. maddesi uyarınca, adli yardıma ilişkin kararların kesin olduğu, bu kararlara karşı başvuru yolunun bulunmadığı belirtilerek uyuşmazlıkta Sözleşme'nin 6. maddesinin 1. fıkrasının ihlal edildiğine karar verilmiştir⁵⁵.

Bakan v. Türkiye kararından sonra, adli yardım talebinin reddi nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlal edildiğine ilişkin AİHM kararlarında yer verilen gerekçeler iki ana başlık altında toplanmaktadır.

Adli yardım talebinin incelenmesi usulünden kaynaklanan ihlal gerekçelerine bakıldığında; yerel mahkemelerce ilgili kişilerin gerçek

⁵⁵ Bakan v. Türkiye §§ 76-77.

mali durumları dikkate alınmadan değerlendirme yapılması, Türk yasama organı tarafından öngörülen adli yardım sisteminin ilgili kişileri keyfilikten korumak için gerekli usulü güvenceleri sunmaması, taraflara dinlenilme ve itirazlarını sunma fırsatının verilmemesi, adli yardım ret kararlarına karşı herhangi bir başvuru yolunun olmaması, Taraf Devletin AİHS'e uygun adli yardım sistemi kurmaması⁵⁶ adil yargılanma hakkının ihlaline sebep olmuştur.

Adli yardım talebi ret kararının gerekçesinden kaynaklanan ihlal durumlarının ise AİHM kararlarındaki uyuşmazlıklarda; mahkemelelerin adli yardım taleplerinin ret gerekçesinin tamamıyla yetersiz olması, davacılar tarafından yoksul oldukları ortaya koyulmasına karşın adli yardım talebinin gerekçe gösterilmeksizin reddedilmesi, mahkemede avukatla temsil edilmenin sadece bu nedenle adli yardım talebinin reddine gerekçe olamaması, adli yardım talebinin reddine ilişkin kararda gerekçe olmadığı için talebin davacının mali durumundan mı yoksa davanın dayanaktan yoksun olmasından mı reddedildiğinin belli olmadığı⁵⁷ hususlarıdır.

C. Değerlendirme

Adli yardım uygulamasında 6100 sayılı Kanun'un ilgili maddelerinin uygulanmasında, 2577 sayılı Kanun'un lafzında açık bir kısıtlama bulunmamaktadır. 2577 sayılı Kanun'da adli yardım müessesesine atıf bir bütün olarak yapıldığından itiraz usulünün idari yargıda

⁵⁶ Amaç ve Okkan v. Türkiye § 65, Ciğherhun Öner v. Türkiye § 36, Eyüp Kaya v. Türkiye §23, Bek v. Türkiye § 22, Kaba v. Türkiye § 24.

⁵⁷ Mehmet ve Suna Yiğit v. Türkiye § 37, Serin v. Türkiye § 34, Sabri Aslan ve Diğerleri v. Türkiye § 30, Eyüp Akdeniz v. Türkiye § 29, Bek v. Türkiye § 22, Adnan Özdemir v. Türkiye § 21, Eşref Çakmak v. Türkiye § 24, Tunç v. Türkiye § 29, Ciğherhun Öner v. Türkiye §36, Serap Demirci v. Türkiye § 27, Kıran v. Türkiye § 27, Alkan v. Türkiye § 26, Amaç ve Okkan v. Türkiye, § 65, Eyüp Kaya v. Türkiye §23, Gurbet Er v. Türkiye § 22, Fatih Yürük v. Türkiye § 18, Hüseyin Özel v. Türkiye §29.

uygulanması için ayrıca bir kanuni düzenlemeye ihtiyaç bulunmamaktadır. Mevcut kanuni düzenlemelerin yorumu ile sorunun çözümü mümkündür.

Mahkemeye erişim hakkının en önemli teminatlarından biri olan adli yardım her iki yargı kolunda da aynı işlevi olan ve aynı amacı taşıyan bir müessesedir. 6100 sayılı Kanun'un 337. maddesinde ön görülen, dosyanın mahkemesinin birden fazla dairesinin bulunması hâlinde, numara olarak kendisini izleyen daireye, son numaralı daire için birinci daireye, o yerde adli yardım talebi yapılan hukuk mahkemesinin tek dairesi bulunması halinde ise aynı işlere bakmakla görevli en yakın mahkemeye gönderilmesinde idari yargının özelliklerinden doğan bir kısıt bulunduğunu ileri sürmek güçtür.

6459 sayılı Kanun'la kabul edilen itiraz usulünün özellikle idari yargıda verilen adli yardım ret kararlarından doğan sorunların çözümü için getirildiği açıktır. 2577 sayılı Kanun'da adli yardıma ilişkin özel bir düzenlemenin olmadığı göz önüne alındığında yapılan atfın itiraz usulünü kapsayıp kapsamadığına ilişkin yorumda kanun koyucunun amacı gözden kaçırılmamalıdır.

Yukarıda aktarılan AİHM tarafından adli yardım taleplerinin reddi nedeniyle adil yargılanma hakkına ilişkin ihlal kararlarının önemli bir kısmının, adli yardım sisteminin kişileri keyfilikten koruyacak usulü güvencelerin olmaması, diğer bir deyişle kararlara itiraz edilememesi olduğu görülmektedir. Öte yandan, çok sayıda ihlal kararının konusunu oluşturan, adli yardım taleplerinin reddine ilişkin kararların gerekçesiz olması, yalnızca kanuna atıf yapılarak adli yardım talebinin reddedilmesi hususları da itiraz edilebilirlikle yakından ilgilidir. Zira adli yardım ret kararına karşı itiraz yolunun açık olması, bu kararların gerekçesinin yazımındaki özeni arttıracaktır.

Bununla birlikte, 6459 sayılı Kanun'un yasama faaliyeti sırasında komisyon çalışmalarında yapılan bir değişikliğe dikkat çekilmesi gerekir. Komisyonunda görüşülen tasarının 23. maddesinin ilk hâlinde,

“Adli yardım talebinin reddine ilişkin kararlara karşı tebliğinden itibaren bir hafta içinde kararı veren mahkemeye dilekçe vermek suretiyle itiraz edilebilir⁵⁸.” kuralına yer verilerek, yapılacak itirazın aynı mahkeme tarafından incelenmesi öngörülmüş iken, komisyonda yapılan değişiklikle itirazın, ret kararını veren mahkemeden başka bir mahkemeye incelenerek karar bağlanması yönünde düzenleme yapılmıştır. Komisyonda yapılan değişikliğin gerekçesinde, *“adalete erişim hakkının daha güvenceli hale getirilmesi amacıyla değişiklik yapılmıştır⁵⁹.”* hususu vurgulanmıştır. Komisyonda yapılan bu değişiklik ve değişikliğin gerekçesinden, kanun koyucunun adli yardım ret kararlarına karşı itirazın bir başka mahkeme tarafından incelenmesi ile mahkemeye erişim hakkı arasında doğrudan bir bağ kurarak adil yargılanma hakkının güvence altına alınması için itirazın özellikle bir başka mahkeme tarafından incelenmesinin istendiği görülmektedir.

6459 sayılı Kanun’un gerekçesinde vurgulanan AİHM kararlarının ortaya koyduğu durum, 6459 sayılı Kanun ile yapılan değişikliğin adli yardım ret kararına itiraz usulünü yalnızca adli yargı için öngörmediği, bilakis ortaya çıkan hukuki sorunun önemli bir kısmının idari yargı uygulamasından kaynaklandığı göz önünde alındığında Kanun koyucunun hem adli yargı hem de idari yargıda adli yardım usulünü güvenceye bağlamak istediğini ortaya koymaktadır.

⁵⁸ <https://mevzuat.tbmm.gov.tr/Kanun/KanunDetay?YasamaKanunId=f72877bedf67-037b-e050-007f01005610&kanunNumarasi=6459#step-3>, (Erişim Tarihi: 15.03.2024).

⁵⁹ <https://mevzuat.tbmm.gov.tr/Kanun/KanunDetay?YasamaKanunId=f72877bedf67-037b-e050-007f01005610&kanunNumarasi=6459#step-2>, (Erişim Tarihi: 15.03.2024).

SONUÇ

Adli yardım, demokratik bir hukuk devletinde en önemli temel haklardan olduğu kabul edilen mahkemeye erişim hakkını güvence altına almak için, içinde bulunduğu mali koşullar nedeniyle yargı organına başvuru yapamayacak durumda olanlara bu olanağı vermek üzere ortaya çıkmıştır. Adli yardıma ilişkin usul, bir uyuşmazlığın esasını yargı organı önüne getirmeyi önceleyen bir müessese olduğundan, adli yardıma ilişkin kuralların yorumu adil yargılanma hakkının güvence altına alınmasını doğrudan etkileyecektir. Bu nedenle, 2577 sayılı Kanun'un 31. maddesinde 6100 sayılı Kanun'un uygulanmasına ilişkin atfın yorumlanmasında öncelikle adli yardım müessesesine yargılamada duyulan ihtiyaç ve adli yardımın işlevi göz önüne alınmalıdır. Yapılacak yorumda, adli yardımın genel olarak varlık nedeni ve işlevinin yanı sıra, adli yardım ret kararlarına karşı itiraz usulünü tesis eden kanuni değişikliğin gerekçesi, ilgili yasama çalışmaları ve değişiklikte etkili olan AİHM'nin adil yargılanma hakkının ihlal edildiğine ilişkin kararları bir bütün olarak değerlendirilmelidir.

Tüm bu hususlar dikkate alındığında, kanun koyucunun adli yardım ret kararlarına karşı itiraz usulünün sadece adli yargıda uygulanmasını amaçladığı, itiraz usulünün idari yargı organları önündeki uyuşmazlıklar için öngörülmediği söylemek mümkün değildir. 6459 sayılı Kanun ile adli yardım ret kararlarına karşı itiraz usulü öngörülmesinin nedeni ve amacı dikkate alındığında, bu atfın itiraz usulüne de yapıldığı, idari yargı organları tarafından verilen adli yardım ret kararlarına 6100 sayılı Kanun'un 337. maddesinin 2. fıkrası uyarınca itiraz edilebilmesinde bir engel bulunmadığının kabulü gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akyılmaz, B., Sezginer, M. ve Kaya, C. (2023). Türk İdari Yargılama Hukuku. (Genişletilmiş ve Güncellenmiş 9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Arat, N. (2023). Legal Aid Under Turkish Administrative Judicial Procedural Law. *Annales De La Faculté De Droit d'Istanbul*. (72), 71-95.
- Atay, E. E. (2023). İdari Yargılama Hukuku. (Güncellenmiş 2. Baskı) Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Candan, T. (2023). Açıklamalı İdari Yargılama Usulü Kanunu. (Onuncu Baskı). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Çağlayan, R. (2023). İdârî Yargılama Hukûku. (Güncellenmiş 15. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Eroğlu, Y. (1973). Danıştay Kanunuyla Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununa Atıf Yapılmayan Hallerde Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Hükümlerinin Danıştayda Uygulanışı. *Danıştay Dergisi*. Cilt 8, Yıl 3.
- Gözübüyük, Ş. ve Dinçer, G. (1996). İdari Yargılama Usulü. (Birinci Bası). Ankara: Turhan Kitabevi.
- Günday, M. (2003). Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Hükümlerinin İdari Yargıda Uygulanma Alanı. *İdari Yargının Yeniden Yapılandırılması ve Karşılaştırmalı İdari Yargı Usulü Sempozyumu*. (79-87). Ankara: Danıştay Başkanlığı.
- Harris, D., O'Boyle, M. ve Warbrick, C., (2022). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku. (2. Baskı). İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- İnceoğlu, S. (2018). Adil Yargılanma Hakkı Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-4. Ankara: MRK
- Kaplan, G. (2020). İdari Yargılama Hukuku. (Güncelleştirilmiş Yedinci Baskı). Bursa: Ekin Yayınevi.

- Kılınç, A. (2011). Bir İnsan Hakkı Olarak “Adli Yardım”. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*. 3(1), 1-10. Erişim: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/85246>, (Erişim Tarihi: 01/03/2024).
- Köksal, M. (2009). Adli Yardım (Müzaheret Adliye) Kurumunun İdari Yargıdaki Uygulaması. *Terazi Hukuk Dergisi*. S. 40.
- Kuru, B. (2001). Hukuk Muhakemeleri Usulü Cilt: V. (Altıncı Baskı). İstanbul: Demir.
- Kuru, B. (2016). İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medenî Usul Hukuku. (Birinci Baskıya Ek 1. Tıpkı Baskı). İstanbul: Legal Yayınevi.
- Pekcanıtez, H., Özekes, M., Akkan, M. ve Taş Korkmaz, H. (2017). Pekcanıtez Usûl Medeni Usûl Hukuku Cilt III. (15. Bası). İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Toprak, M. (2024). *İnsan Hakları Açısından Adli Yardım* [Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Yayla, Y. (1981). İdari Yargılamanın Özelliği. *Atatürk'ün 100. Doğum Yılı Kutlama Sempozyumu*. (129-140). Ankara: Danıştay Başkanlığı.

YARGI KARARLARI

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları (Alfabetik sıra ile)

- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 20.05.2010 Tarih ve B.No.4574/06 Sayılı Adnan Özdemir v Türkiye Kararı, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-98786>. Kararın resmî olmayan Türkçe çevirisi için bkz. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-120444>, (Erişim Tarihi: 10.03.2024).
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 07.02.2012 Tarih ve B.No.17725/07 Sayılı Alkan v. Türkiye Kararı, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-108973>. Kararın resmî olmayan Türkçe çevirisi için bkz. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-120881>, (Erişim Tarihi: 10.03.2024).

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 20.11.2007 Tarih ve B.No.54179/00 ve B.No.54176/00 Sayılı Amaç ve Okkan v. Türkiye Kararı, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-83349>. Kararın resmî olmayan Türkçe çevirisi için bkz. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-120831>, (Erişim Tarihi: 10.03.2024)

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 12.06.2007 Tarih ve B.No.50939/99 Sayılı Bakan v. Türkiye Kararı, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-80977>. Kararın resmî olmayan Türkçe çevirisi için bkz. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-120699> (Erişim Tarihi: 10.03.2024).

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 20.04.2010 Tarih ve B.No.23522/05 Sayılı Bek v. Türkiye Kararı, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-98375>. Kararın resmî olmayan Türkçe çevirisi için bkz. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-120602>, (Erişim Tarihi: 10.03.2024).

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 04/13/1995 Tarih ve B.No.23805/94 Sayılı Bellet v. Fransa Kararı <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57952>, (Erişim Tarihi: 10.03.2024).

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 20.05.2008 Tarih ve B.No.33612/03 Sayılı Ciğerhun Öner v. Türkiye Kararı, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-86388>. Kararın resmî olmayan Türkçe çevirisi için bkz. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-160005>, (Erişim Tarihi: 10.03.2024).

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 18.11.2014 Tarih ve B.No.50388/006 Sayılı Elinç v. Türkiye Kararı, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-148065>, Kararın resmî olmayan Türkçe çevirisi için bkz. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-153149>, (Erişim Tarihi: 10.03.2024).

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 15.02.2011 Tarih ve B.No.3494/05 Sayılı Eşref Çakmak v. Türkiye Kararı, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-103407>, Kararın resmî olmayan Türkçe çevirisi için bkz. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-121200>, (Erişim Tarihi: 10.03.2024).

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 02.02.2010 Tarih ve B.No.1011/05 Sayılı Eyüp Akdeniz v. Türkiye Kararı, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-97100>, Kararın resmî olmayan Türkçe çevirisi için bkz. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-121228>, (Erişim Tarihi: 10.03.2024).

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 23.09.2008 Tarih ve B.No.17582/04 Sayılı Eyüp Kaya v. Türkiye Kararı, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-88502>, Kararın resmî olmayan Türkçe çevirisi için bkz. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-121229>, (Erişim Tarihi: 10.03.2024).

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 06.04.2010 Tarih ve B.No.4930/05 Sayılı Fatih Yürük v. Türkiye Kararı, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-98073>, Kararın resmî olmayan Türkçe çevirisi için bkz. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-121245>, (Erişim Tarihi: 10.03.2024).

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 30.03.2010 Tarih ve B.No.9459/05 Sayılı Gurbet Er v. Türkiye Kararı, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-98005>.

Kararın resmî olmayan Türkçe çevirisi için bkz. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-160007>, (Erişim Tarihi: 10.03.2024).

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 10.01.2012 Tarih ve B.No.2917/05 Sayılı Hüseyin Özel v. Türkiye Kararı, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-108462>, (Erişim Tarihi: 10.03.2024).

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 01.03.2011 Tarih ve B.No.1236/05 Sayılı Kaba v. Türkiye Kararı, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-103694>. Kararın resmî olmayan Türkçe çevirisi için bkz. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-121729>, (Erişim Tarihi: 10.03.2024).

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 10.01.2012 Tarih ve B.No.23321/09 Sayılı Kıran v. Türkiye Kararı, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-108391>. Kararın resmî olmayan Türkçe çevirisi için bkz. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-120304>, (Erişim Tarihi: 10.03.2024).

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 19.06.2001 Tarih ve B.No.28249/95 Sayılı Kreuz v. Polonya Kararı, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59519>, (Erişim Tarihi: 10.03.2024).

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 17.07.2007 Tarih ve B.No.52658/99 Sayılı Mehmet ve Suna Yiğit v. Türkiye Kararı, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-81734>.

Kararın resmî olmayan Türkçe çevirisi için bkz. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-124060>, (Erişim Tarihi: 10.03.2024).

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 12.07.2001 Tarih ve B.No.42527/98 Sayılı Prince Hans-Adam II of Liechtenstein v. Almanya [GC] Kararı, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59591> (Erişim Tarihi: 10.03.2024).

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 15.12.2009 Tarih ve B.No.37952/04 Sayılı Sabri Aslan ve Diğerleri v. Türkiye Kararı, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-96248>.

Kararın resmî olmayan Türkçe çevirisi için bkz. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-160006>, (Erişim Tarihi: 10.03.2024).

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 10.01.2012 Tarih ve B.No.316/07 Sayılı Serap Demirci v. Türkiye Kararı, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-108409>.

Kararın resmî olmayan Türkçe çevirisi için bkz. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-120217>, (Erişim Tarihi: 10.03.2024).

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 18.11.2008 Tarih ve B.No.18404/04 Sayılı Serin v. Türkiye Kararı, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-89630>.

Kararın resmî olmayan Türkçe çevirisi için bkz. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-125138>, (Erişim Tarihi: 10.03.2024).

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 21.02.2008 Tarih ve B.No.20400/03 Sayılı Tunç v. Türkiye Kararı, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-85191>.

Kararın resmî olmayan Türkçe çevirisi için bkz. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-124921>, (Erişim Tarihi: 10.03.2024).

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 05.04.2018 Tarih ve B.No.40160/12 Sayılı Zubac v. Hırvatistan [GC] Kararı, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-181821>, (Erişim Tarihi: 10.03.2024).

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Kararı

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, 31.01.2018 Tarih ve CM/ResDH(2018)37 Sayılı Karar, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-181041>, (Erişim Tarihi:10.03.2024).

Anayasa Mahkemesi Kararları

Anayasa Mahkemesi, 12.06.2008 Tarih ve E.2004/103, K.2008/121, 12/06/2008 Sayılı Kararı, <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/2008/121?EsasNo=2004%2F103>, (Erişim Tarihi: 15.03.2024).

Anayasa Mahkemesi, 07.06.2023 Tarih ve B.No.2021/14356, Atalay Yıldız Kararı, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2021/14356>, (Erişim Tarihi: 15.03.2024).

Anayasa Mahkemesi, 10.02.2021 Tarih ve B.No.2017/21882 Sayılı Famiye Beğim ve Mehmet Tahir Beğim Kararı <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/21882>, (Erişim Tarihi: 15.03.2024).

Ömer MALLI

Anayasa Mahkemesi, 08.02.2024 Tarih ve B.No.2020/13947 Sayılı Osman Vırt Kararı, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2020/13947>, (Erişim Tarihi: 15.03.2024).

Anayasa Mahkemesi, 07.11.2013 Tarih ve B.No.2012/791 Sayılı Özkan Şen Kararı, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/791>, (Erişim Tarihi: 15.03.2024).

Danıştay Kararları

(Kararlara Ulusal Yargı Ağı Projesi (UYAP) Bilişim Sistemi karar aramadan erişilmiştir.)

Danıştay İçtihadı Birleştirme Kurulu, 03.02.2023 Tarih ve E.2021/4, 2023/1 Sayılı Karar.

İdari Dava Daireleri Kurulu, 12.10.2017 Tarih ve YD İtiraz No:2017/966 Sayılı Karar.

Danıştay İkinci Dairesi, 11.10.2023 Tarih ve E.2023/6187 Sayılı Karar.

Danıştay İkinci Dairesi, 07.02.2024 Tarih ve E.2024/114 Sayılı Karar.

Danıştay İkinci Dairesi, 10.10.2017 tarih ve E.2017/1223 Sayılı Karar.

Danıştay İkinci Dairesi, 19.09.2019 Tarih ve 2019/767 Sayılı Karar.

Danıştay Altıncı Dairesi, 03.11.2022 Tarih ve E.2022/4637 Sayılı Karar.

Danıştay Yedinci Dairesi 16.06.2020 Tarih ve 2020/336 Sayılı Karar.

Danıştay Sekizinci Dairesi, 01.07.2022 Tarih ve E.2022/40 Sayılı Karar.

Danıştay Sekizinci Dairesi, 05.06.2017 Tarih ve E.2017/2895 Sayılı Karar.

Danıştay Onikinci Dairesi, 13.12.2023 Tarih ve E.2023/4432 Sayılı Karar.

Danıştay Onuncu Dairesi, 17.10.2016 Tarih ve E.2016/942 Sayılı Karar.

Danıştay Onüçüncü Dairesi, 07.03.2024 Tarih ve E.2024/702, K.2024/1141 Sayılı Karar.

Danıştay Onüçüncü Dairesi, 18.01.2017 tarih ve E.2016/2822 Sayılı Karar.

Danıştay Onüçüncü Dairesi, 25.03.2019 Tarih ve E.2019/100 Sayılı Karar.

Bölge İdare Mahkemesi Kararları

(Kararlara Ulusal Yargı Ağı Projesi (UYAP) Bilişim Sistemi Karar Arama'dan erişilmiştir.)

İstanbul Bölge İdare Mahkemesi 2. İdari Dava Dairesi, 26.02.2019 Tarih ve E.2019/337, K.2019/314 Sayılı Karar.

Samsun Bölge İdare Mahkemesi 1. İdari Dava Dairesi, 06.12.2016 Tarih ve E.2016/834 Sayılı Karar.

Samsun Bölge İdare Mahkemesi 3. İdari Dava Dairesi, 06.05.2016 Tarih ve E.2016/441 Sayılı Karar.

Erzurum Bölge İdare Mahkemesi 4. İdari Dava Dairesi, 03.01.2024 Tarih ve E.2024/18, K.2024/1 Sayılı Karar.